

Г.С.Вовк

НАВЧАЛЬНА ЕКОНОМІЧНА КНИГА ДЛЯ ВИЩОЇ ШКОЛИ У ВИДАВНИЧОМУ РЕПЕРТУАРІ УКРАЇНИ: ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ ВИПУСКУ

Економічна освіта як складова частина загальної освіти населення й кожної особистості в контексті ринкових перетворень стає особливо актуальною. Окрім того, реформування соціально-економічного життя в Україні обумовило потребу в підготовці якісно нових спеціалістів, які б глибоко володіли знаннями сучасної економіки, могли досягти високої професійної кваліфікації, успішно працювати в різних ринкових структурах. Сьогодні можемо констатувати, що вища освіта України часів незалежності вже має певні здобутки.

Важливим засобом у підготовці таких фахівців є навчальні видання, функціональне призначення яких систематично і послідовно викладати відомості, обумовлені навчальною програмою з конкретної дисципліни, або доповнювати чи конкретизувати їх з тих чи інших тем. На сьогодні ситуація зі створенням і виданням україномовних підручників, навчальних і методичних посібників з дисциплін економічного циклу вимагає детального аналізу й упорядкування.

Проблема підручникотворення для вищої школи у сфері економічних наук постала перед нашою державою ще на початку 90-х років ХХ ст., коли складні процеси реформування української економіки, поява нових форм і методів господарювання, постійне оновлення законодавства вимагали відповідного відображення в навчальних виданнях. Тоді ж було перекладено та видано низку підручників зарубіжних авторів. Протягом наступних років книжковий ринок наповнили навчальні видання, написані українськими науковцями. Їх зміст значною мірою був адаптований до вітчизняних економічних умов.

Однак адекватне книжкове забезпечення навчального процесу ще відсутнє. Окрім інших причин, це пов'язано з реорганізацією вищої школи, впровадженням освітньо-кваліфікаційних рівнів „бакалавр” і „магістр”, зі зміною переліку й змісту економічних дисциплін тощо. Зміст традиційних економічних дисциплін („Економіка підприємства”, „Організація виробництва”, „Основи економічної теорії”) суттєво оновився, з'явилися суто ринкові – як нормативні, так і вибіркові – дисципліни („Аудит”, „Основи менеджменту”, „Маркетинг”, „Маркетинговий менеджмент”, „Підприємництво”). Кожна

з них поступово „обростає” оригінальними навчальними виданнями, нерівноцінними за своїми якісними характеристиками.

На проблемі якості, зокрема, акцентує увагу О.І. Гузела – споживач подібних видань в особі викладача. За її спостереженнями, ця проблема стосується і формування української економічної термінології, і стилю викладу матеріалу, і змісту видань та їх відповідності навчальним освітнім програмам. Типові програми обов'язкових дисциплін не узгоджені між собою, має місце дублювання одного і того ж матеріалу в різних дисциплінах, що супроводжується своєрідною „інфляцією” навчального матеріалу [1].

Отже, дослідження інформаційного забезпечення економічних дисциплін загалом і типологічних характеристик навчальних видань зокрема є доцільним і своєчасним.

Система підготовки спеціалістів економічних спеціальностей в Україні характеризується розмаїттям навчальних закладів, що готують фахівців різних рівнів кваліфікації. Взагалі сьогодні в Україні діє понад 250 вищих навчальних закладів (ВНЗ), які готують фахівців з економічних спеціальностей. Серед вищих навчальних закладів 3–4 рівнів акредитації можна виділити спеціалізовані ВНЗ, де домінують економічні спеціальності, а також універсальні та галузеві, в яких готують фахівців з окремих економічних спеціальностей для тієї чи іншої сфери професійної діяльності. Суттєво розширює можливості молоді здобути вищу освіту з урахуванням потреб ринкової економіки створення альтернативної системи вищих навчальних закладів, заснованих на недержавній формі власності. Відбулися позитивні зміни і у формуванні системи післядипломної освіти. Близько 200 вищих навчальних закладів післядипломної освіти підпорядковані безпосередньо Міністерству освіти і науки України. Разом з тим, 23 міністерства та відомства мають власну мережу подібних закладів.

Постійне розширення спектра економічних спеціальностей і збільшення кількості студентів, звичайно, мають привабити видавців на цей сегмент книжкового ринку, хоча працювати на ньому зовсім нелегко. Це пов'язано з постійними змінами навчальних програм, за якими будується вся змістова й логічна система навчального курсу, і необхідністю відслідковування даних змін, з періодичним реформуванням законодавчо-нормативної бази господарської діяльності підприємств і потребою врахування їх у кожному наступному перевиданні і т.п. Часто між видавцями навчальної літератури з окремих економічних дисциплін відчувається гостра конкурентна боротьба, тоді як деякі дисципліни зовсім не забезпечені навчальною книгою. Отже, система вищої економічної освіти в Україні потребує якісної навчальної літератури та своєчасного забезпечення нею майбутніх економістів і фінансистів.

менеджерів і маркетингологів, бухгалтерів і аудиторів, комерсантів і товарознавців, інших фахівців.

Навчальна економічна книга органічно увійшла до репертуару українських видавництв. Випуск навчальної літератури для вищої школи за роки незалежності здійснювало понад 250 видавництв і видавничих організацій. Це державні і приватні видавництва, видавничі центри при вищих навчальних закладах. Державні видавництва („Вища школа”, „Либідь”, „Наукова думка”, „Світ”) випускають навчальну літературу для системи вищої освіти з дисциплін загальноекономічного циклу. У виданні перекладної літератури з економіки спеціалізується видавниче підприємство „Основи”. Створені при найбільших ВНЗ України видавничі центри зазвичай забезпечують освітній процес конкретного навчального закладу, і більша частина їхніх видань призначена для студентів і магістрантів. Так, навчальні книги Київського національного університету (КНЕУ) – один з шляхів популяризації його діяльності як провідного економічного ВНЗ України. В основу формування тематичного плану видавництва покладено насамперед інтереси студентів і викладачів. Тут випускають унікальні видання нової генерації, що відповідають сучасному рівню освіти, охоплюють багато економічних дисциплін, висвітлюють усі напрями реформування економіки. Для забезпечення своїх студентів навчально-методичною літературою функціонує видавництво і при Міжрегіональній академії управління персоналом (МАУП). З кожним роком його позиції на ринку зміцнюються. Якщо зараз тут випускають 50 – 60 назв навчальних видань, то в перспективі планується збільшити річний випуск до 100–150 найменувань. Більшість підручників має рекомендаційний гриф Міністерства освіти і науки, тому за ними навчаються студенти багатьох вищих навчальних закладів України. На замовлення ВНЗ навчально-методичну літературу випускають такі регіональні видавництва, як „Рута”, „Ратуша”, „Прут”, „Вежа”, „Астон”, „Січ”, „Таврія” та ін. Однак основні видавництва, які спеціалізуються на випуску видань економічної тематики, зосереджені в Києві. Одним із найпотужніших видавництв економічної навчальної книги (у видавничому репертуарі вона становить майже 75%) є видавництво Київської обласної організації товариства „Знання”.

Незначна частина вітчизняних видавництв займається випуском серій економічних видань. Так, наприклад, видавництво „Знання” випускає серії „Вища освіта ХХІ століття” та „Бібліотечка банкіра”; „А.С.К.” – „Економіка. Фінанси. Право”; „Академія” – міжтематичну серію „Альма-Матер”. У серії „Вища освіта ХХІ століття” було видано й перевидано чимало навчальних посібників і підручників з економічних дисциплін. Серед них — „Економіка підприємства” Т.О. Примака, „Фінансовий ринок” В.М. Шелудько, „Кредитування: теорія і практика” В.Д. Лагутіна, „Міжнародна економіка” за редакцією

А.П. Рум'янцева, „Аудит” Г.М. Давидова, „Економіка підприємства” З.О. Манів, І.М. Луцького та інші. Видавництвом „Академія” 1999 р. було засновано міжтематичну серію „Альма-матер”, яка вирізняється однаковим поліграфічним оформленням. У цій серії видано підручники і навчальні посібники з економічних дисциплін, наприклад, „Основи економічної теорії”, „Економічна теорія”, „Основи економічних знань” С.В. Мочерного, „Перехідна економіка” Б. Заблоцького, „Основи менеджменту” Ф. Хміля, „Організація міжнародних кредитно-розрахункових операцій в банках” Л. Руденко та ін.

Економічна книга для вищої школи охоплює широке тематичне коло розділів. Трійку „лідерів” складають навчальні видання з економічної теорії (політекономії, макро- та мікроекономіки), маркетингу, фінансів і грошового обігу

Навчальне економічне книговидання в останнє десятиліття ХХ ст. можна охарактеризувати наступним чином: різкий спад випуску навчальної літератури для професійної освіти в 1992–1993 рр. і поява вже 1994 р. деяких позитивних тенденцій, що виявилися передусім у збільшенні кількості назв навчальної економічної літератури для вищих навчальних закладів. Однією з основних причин різкого зменшення обсягів випуску стало скорочення бюджетного фінансування й незадовільне придбання навчальної літератури бібліотеками ВНЗ. Сьогодні основними покупцями економічної літератури є безпосередньо студенти й викладачі економічних спеціальностей вищих навчальних закладів.

Щорічні статистичні збірники „Друк України” [2] відображають основні кількісні тенденції в українському книговиданні, зокрема, постійне зростання у репертуарі видавництва економічної літератури. За кількістю назв серед книг суспільно-політичної тематики саме такої літератури видається найбільше. За обсягами накладів вона поступається лише юридичній літературі.

За даними Книжкової палати України, у масиві видань з економіки останнім часом домінують наукові видання, але це стосується лише кількості назв. За накладом чільне місце в економічному книговиданні посідає навчальна література. У випуску її прослідковується позитивна динаміка: кількість назв навчальних книг з економічних дисциплін з року в рік зростає. Це пояснюється тим, що видавництва випускали конспекти, тексти і курси лекцій, більшість з яких згодом переросла в підручники та навчальні посібники. Збільшення книговидання за назвами відбувається на фоні коливання тиражів. Адже випуск літератури економічної тематики в першому десятилітті незалежності обмежувався низкою об'єктивних причин, пов'язаних, головним чином, зі значним спадом ділової активності на книжковому ринку, низьким

рівнем платоспроможності читачів і наявністю на ринку конкурентної літератури, високими податками у видавничій справі тощо [3].

При аналізі навчальних видань з економічних дисциплін за мовною ознакою маємо таку ж закономірність, як і у випуску інших навчальних видань: лише трохи більше половини таких книг щороку виходило українською мовою, інша частина (близько 40–42%) – це видання російською мовою, і тільки 6% становлять книги іншими мовами.

Створення навчальної книги – це складний і трудомісткий процес, який вимагає від автора широкої ерудиції, досконалого знання предмета й законів дидактики, повноцінного володіння українською мовою. Слід зазначити, що набагато частіше, ніж оригінальні підручники та посібники, з'являються доповнені або перероблені навчальні видання. Водночас формується підручник нового покоління, з урахуванням вимог до навчальної книги для вищої школи. Проблеми сучасного підручникотворення найбільш продуктивно вивчаються й реалізуються в руслі типологічних досліджень, і тому кількісних показників випуску навчальної літератури з економічних дисциплін недостатньо для повної характеристики даного сегмента книжкового ринку. Потрібно враховувати і багатоаспектні показники якості економічних навчальних видань, які побачили світ у роки незалежності України. Ця проблема і стане предметом подальших досліджень автора.

1. Гузела О. Навчальна економічна література: проблеми забезпечення якості // Видавнича галузь і кадри: досягнення, проблеми, перспективи. Л., 2002. 2. Друк /Україні: Статистичний збірник. К., 1997–2003. 3. Кузнецова Г. Інноваційні підходи до організації видавничої діяльності в галузі економічної освіти //Вища освіта України. 2002. № 4. С.61.